

розкривається роль Сонця у живій і неживій природі. Однак маємо зауважити, що у контексті компетентнісного підходу, на який орієнтована сучасна освіта, вихователями дошкільних навчальних закладів при розкритті зазначеної теми особлива увага має приділятися навчально-дослідницькій діяльності. Цей аспект у програмах представлений недостатньо.

Список використаної літератури

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2008. – 430 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – Спецвипуск. – С. 1-29.
3. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: О. В. Огнев'юк, К. І. Волинець. – [3-є вид., доопр. та доп.]. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 492 с.
4. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське довілля» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – 264 с.
5. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» // Палітра педагога. – 2010. – № 6. – С. 4-25.

Татьяна Андрющенко. Определение солнца как объекта познания в нормативных документах по дошкольному образованию.

В статье освещены разноаспектные представления о солнце как объекте познания в нормативных документах по дошкольному образованию. Выделены предложенные в нормативных документах основные задачи по формированию у дошкольников представлений о Солнце как о звезде, источнике тепла, света, энергии, зависимости от Солнца объектов живой природы.

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, Солнце, звезда, тепло, свет, энергия, смена времен года, сутки.

Tetiana Andriushchenko. Determination of the Sun as an object of knowledge in regulations of pre-school education.

The article outlines different aspects of the notion of the sun as the object of cognition in normative documents of pre-school education. Main aims of the formation of the idea of the sun as a star, the source of warmth, light, energy, dependence of nature on the sun in pre-school children, are marked.

Key words: pre-school children, sun, star, warmth, light, energy, change of seasons, day.

УДК.373.24

Н. П. Гагаріна

НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОШКІЛЬНИКІВ: СУТНІСТЬ, УМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ

У статті розглянуто сутність, умови та особливості організації навчально-виховного процесу в контексті формування дослідницьких умінь у

дошкільників. Основний смисловий акцент зроблено на технологіях, котрі використовуються в дошкільних навчальних закладах.

Ключові слова: дошкільна освіта, пошуково-дослідницька діяльність, розвиток.

Постановка проблеми. Важливим завданням дошкільної освіти є формування в дітей дошкільного віку дослідницьких умінь, оскільки вони є підґрунтям повноцінного сприйняття дітьми навколишнього світу, засвоєння ними сенсорних еталонів, розвитку тактильних відчуттів, бажання експериментувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи проблеми формування дослідницьких умінь знайшли своє відображення в працях багатьох видатних учених. Відомий педагог М. Поддьяков виокремлює як вид специфічної діяльності експериментування, що, на його думку, стимулює пізнавальну активність дитини. На роль праці, досліду у вихованні дітей вказували західноєвропейські дидакти (Я. Коменський, Й. Песталоцці, Р. Оуен, Ф. Фребель, М. Монтессорі). Дослідження останніх років (С. Ніколаєва, І. Хайдурова та ін.) свідчать, що вимогам розвиваючого навчання дошкільників відповідає такий систематизований зміст знань, у центрі якого глобальна закономірність тієї чи іншої галузі дійсності, яка має чітко виражені зовнішні прояви. Дитина в процесі предметно-чуттєвої діяльності може виділити істотні зв'язки та явища в тій чи іншій галузі і відобразити їх у формі узагальнених уявлень.

Виклад основного матеріалу. У діючих програмах дошкільної освіти значну увагу приділено пізнавальному розвитку дошкільників. Дитині потрібно, аби педагог допоміг їй розвиватися в її власному темпі. Адже виховання пізнання означає взаємодію, співпрацю з дитиною. І найголовнішим є підтримка природної допитливості дитини, розвиток пізнавального інтересу, одним із шляхів формування якого є спільний пошук відповідей на ті питання, котрі цікавлять дитину. Не має значення, чи навчиться дитина читати, писати, розрізняти планети, чи буде вона знати твори видатних українських письменників та поетів ще до школи. Важливим є те, щоб дитина ще до школи не втратила інтерес до пізнання, до експериментування, до навчання. Адже річ не в тому, скільки й чого знатиме дошкільник, а в тому, яким він виросте – допитливим, творчим, самостійним чи невпевненим у своїх силах, котрий багато про що чув, але нічого не хоче.

Дошкільне дитинство – сензитивний період для розвитку пізнавальної сфери, формування передумов дослідницької та експериментальної діяльності. Відомо, що пізнання починається зі сприймання. Сприймання – на дотик, на смак, зорово, усвідомлено. Повноцінний розвиток сенсорних здібностей, засвоєні сенсорні штампи і дії з ними вже на етапі молодшого дошкільного дитинства – ось необхідний ґрунт для пізнавального розвитку, який немислимий без опори на повноцінне сприймання.

Для дитини-дошкільника основний шлях розвитку – це емпіричне узагальнення свого власного чуттєвого досвіду. Емпіричні знання фіксуються в наочних уявленнях, а їхні узагальнення здійснюються за допомогою образних засобів. Пошуково-дослідницька діяльність є потужним засобом інтелектуального розвитку дітей та формування в них основ цілісного світогляду. Дошкільники охоче беруть участь у пошуково-дослідницькій діяльності. Прагнення до нових вражень, допитливості, постійне бажання експериментувати, самостійно шукати істину поширюється на всі сфери діяльності дитини. А оскільки провідним видом діяльності дошкільника – є гра, то досліди та експериментування головним чином здійснюються під час ігор.

Особливе значення для дошкільника має усвідомлення взаємозв'язку між природою і людиною та різноманітних зв'язків у всесвіті. Оволодіння засобами практичної взаємодії з довкіллям забезпечує становлення світогляду дитини, її особистісну пізнавальну активність.

Пошуково-дослідницька діяльність відіграє щодо цього істотну роль, оскільки дає дітям можливість спілкуватися з однолітками, з дорослими, здійснювати з об'єктами різноманітні перетворення, виявляти їхні приховані істотні зв'язки з явищами природи, забезпечує умови для здійснення аналізу та формулювання самостійних висновків. Різні форми дослідницької діяльності спонукають дитину до творчості, самостійного пошуку причинно-наслідкових зв'язків, засобів дій, що стимулює дитячу активність, створює умови для особистісного зростання й психічного розвитку. Інтерес до всесвіту, його пізнання пробуджується у дошкільника насамперед через спілкування з дорослими.

Самостійно діти досить рідко звертають увагу на об'єкти та явища неживої природи, рослинного й тваринного світів. Їхню увагу, зазвичай, привертають лише рухомі, цікаві своїм зовнішнім виглядом та поведінкою тварини і рослини. Тож завдання дорослого – допомогти дитині помітити і блакитні хмари в небі, і пухнасту землю під ногами, і соковиту траву, і гладенькі камінці – все, що навколо; навчити розрізняти й пізнавати їх у грі, казці, практичній діяльності. Одним із засобів цього є нескладне експериментування. При цьому ставляться такі завдання:

1. Збуджувати в дітей емоційний пізнавальний відгук на різноманітні явища та об'єкти природи, їхні зміни та перетворення, дивувати дитину.

2. Учити сприймати об'єкти та явища природи без поспіху, розглядати їх усебічно та вдумливо, милуватися ними.

3. Навчати дітей спочатку з допомогою дорослого, а потім і самостійно встановлювати зв'язки й залежності в природі, логічно мислити.

4. Розвивати потяг до пошуків самостійних шляхів пізнання, нестандартного розв'язання проблемних ситуацій.

5. Спонукаати до міркувань, побудови самостійних гіпотез, формування висновків на основі здобутих результатів.

6. Викликати бажання насолоджуватися природою, прагнення донести до інших свої враження та почуття від спілкування з нею засобами художнього слова і мистецтва.

Любов до природи формується через самоусвідомлення, природа – це, власне, доповнення «Я» людини. Необхідно створювати умови для дослідницької діяльності дошкільників. Це, зокрема, наявність у куточках природи об'єктів спостережень (кімнатні рослини, акваріум, тварини, неживі об'єкти та предмети: колекції ґрунтів, камінці, мушлі) та предметів догляду за ними. Кожен об'єкт чи предмет має спонукати до діяльності: пізнавальної, естетично-споглядальної, морально-ціннісної, практично-спрямованої. З огляду на це, предмети дослідження слід розташовувати на рівні очей дитини, що забезпечить доступ до них з усіх сторін. Предмети повинні бути привабливими на вигляд, мати свої чітко визначені місця та й саме спостереження чи дослід повинно бути бажаним, потрібним (цікавим) дитині. У зоні куточку природи доцільно розмістити гербарії листя рослин найближчого природного оточення, характеристику-опис живих об'єктів куточка, особливостей догляду за ними; календар погоди (відповідно до вікової категорії), ілюстрації із зображенням явищ природи, матеріал і обладнання для експериментально-дослідницької діяльності (мензурки, ваги, лупа, лакмусові папірці, мікроскоп тощо).

У дошкільному віці важливе значення має саме організація досліду дитини і допомога дорослого в його узагальненні і фіксації у вигляді еталонів, символів, умовних позначень, моделей тощо. Способи позначення не задаються дитині, а відкриваються нею як природне узагальнення власного досвіду спостереження й експериментування. На нашу думку, для формування дослідницьких умінь дошкільників ефективним є використання технології розвитку винахідницьких завдань та психолого-педагогічного проектування.

Проектна діяльність – одна з найперспективніших складових освітнього процесу, тому що створює умови творчого саморозвитку та самореалізації дошкільника, формує всі необхідні життєві компетенції: полікультурні, мовленнєві, інформаційні, політичні та соціальні. Самостійне здобування знань, систематизація їх, можливість орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити проблему і приймати рішення відбувається саме через метод проекту.

Основою методу проектів є розвиток критичного мислення, пізнавальних навичок дітей, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі. Метод проектів завжди припускає розв'язування деякої проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, технології, дослідницьких дій, творчих напрямків. Результати виконаних проектів повинні бути «відчутними», тобто, якщо це теоретична проблема, то конкретне її розв'язання, якщо практична – конкретний результат, готовий до впровадження.

Проект може застосовуватись як на занятті, так і в повсякденній діяльності, орієнтований на досягнення цілей самих дітей, тому неповторний; формує значну кількість життєвих компетентностей, тому є ефективним; формує досвід, тому незамінний.

З метою досягнення високої пізнавальної активності дітей вихователем мають бути застосовані різноманітні форми взаємодії з ними:

- дослідницький фартух (різної складності завдання і можливі варіанти вирішення);
- стіл довідок (кожен може знайти підказки, інформацію);
- крісло оповідача (оповідачем може бути кожна дитина, що підвищує її самооцінку);
- піраміда запитань (будують із кубиків піраміду і ставлять запитання, розбирають і відповідають);
- детектив (пригадати, що робила протягом дня одна дитина);
- умисні помилки вихователя (формування логічного мислення, спостережливості);
- плани на завтра (відстежується логіка дій, мислення, прогнозування та аналіз ситуації).

Теорія розв'язання винахідницьких завдань – це універсальна організаційно-педагогічна та методична система, яка дозволяє поєднувати предметно-пізнавальну діяльність з методами активізації та розвитку мислення, а також творчого вирішення навчальних і соціальних завдань:

- учить думати, шукати, розв'язувати проблеми самостійно;
- допомагає дорослим винахідливо збуджувати інтерес дітей до творчості.

Метою ТРВЗ є формування системного, діалектичного мислення, розвиток творчої уяви, винахідницької кмітливості. Ключем є виявлення і розв'язання суперечностей, протиріч.

Принципи розв'язання протиріч:

- Зроби заздалегідь.
- Перетворити шкоду на користь.
- Прийом копіювання.
- Принцип мотрійки.
- Розв'язання протиріч у часі.
- Принцип зміни агрегатного стану.
- Метод моделювання маленькими чоловічками (ММЧ).

Діяльність дітей передбачає вирішення творчих завдань у дитячій підгрупі, метою яких є: розвиток пізнавальної діяльності дошкільників (уміння думати, розмірковувати, порівнювати, робити висновки, встановлювати зв'язки та ін.); активізація пізнання через зближення дітей у підгрупі (розпізнавання, партнерство, співробітництво); накопичення досвіду пізнання, умінь і навичок самостійної роботи у підгрупі; закріплення адекватної самооцінки.

До роботи вихователя з формування пізнавальної активності та компетентності дітей бажано залучати і батьків. Окрім надання дітям можливості задовольняти свої пізнавальні інтереси вдома (читання пізнавальної літератури, перегляд енциклопедій, малювання, опанування способів користування домашньою технікою та інше), потрібна постійна підтримка, позитивна оцінка з боку дорослих. Прояви пізнавальної активності, самостійності та дослідницької діяльності дозволяють покращити емоційний клімат у дитячому колективі, а також певною мірою впливати на їх самооцінку, статус кожної дитини в групі однолітків, пізнавальну сферу (особливо пам'ять, мислення, увагу та уяву). Це яскраво проявляється під час занять дітей, їх ігор, інших видів діяльності. Як наслідок – підвищення пізнавальної активності дітей у різних видах діяльності, розширення кола пізнавальних інтересів, прояв дітьми самостійності, ініціативи, власної думки.

Здатність дітей-дошкільників до самостійної пошукової діяльності, коли дитина в процесі реальних перетворень предметів чи явищ виявляє їхні приховані властивості та зв'язки, реальною практикою організації освітньо-виховного процесу дошкільного закладу не завжди передбачена. Доказом цього є поведінка та бажання старших дошкільників мати чіткий зразок при виконанні експериментальних завдань типу «Склади візерунок». Усіх дітей без винятку характеризує скутість мислительної діяльності, прагнення мислити за головними схемами, отримувати ці дороговкази від дорослого. Діти панічно бояться власних помилок, при перших утрудненнях стають залежними від дорослого. Метод спроб і помилок відсутній в їхньому досвіді, певний відсоток дітей самостійно не спроможні маніпулювати наявним досвідом у нових ситуаціях, їх гальмують помилкові кроки. Це надто тривожні симптоми з точки зору подальшого розвитку пізнавальної сфери дитини. Уникнути поширення подібних явищ можна лише шляхом переорієнтації в організації пізнавальної, дослідницької діяльності дошкільників на активне залучення дітей до творчого процесу пізнання, до експерименту. Це можливо за умов, коли діяльність дитини не задається дорослими наперед, а будується самими дітьми в процесі отримання нових відомостей про предмети, їх властивості та дії з ними. Дорослий стимулює, заохочує до пошуку нових комбінацій, експериментальної діяльності. Лише так можна вивести дитину з полону власного страху помилок, розкути дитячу думку, навчити аналізувати негативний результат власних дій і бачити причину помилкових дій, прагнути самостійно виправляти ситуацію і бути гордим за себе. Дитина має прагнути самостійно шукати спосіб вирішення завдань. Лише за таких умов формується активна, творча особистість, яка здатна не лише засвоювати запропоноване, а й доцільно активно ним користуватись у нових ситуаціях.

Уява – один із важливіших психічних процесів, що безпосередньо входить у будь-який творчий процес людини на різних етапах її життя та забезпечує засвоєння різних форм людської культури в онтогенезі. Уява

формується разом із допитливістю дитини ще в ранньому віці, але свого інтенсивного розвитку й особливого значення набуває саме в дошкільному віці.

Із розвитком уяви та мови діти оволодівають довільними пізнавальними процесами: ставлять мету, наприклад, запам'ятати, і спрямовують свої зусилля на її досягнення; старші дошкільники при відтворенні прочитаного тексту шукають його основну ідею, передають зміст твору, вдаються до послідовного розгортання сюжету відповідно до складеного плану.

Таким чином, залучаючись до пізнання, дитина перш за все повинна навчитись думати, розмірковувати, сперечатись, не боятись не погоджуватись із тим, що їй пропонують інші, мати власну думку. Мова йде про навчання, спрямоване на розвиток інтелектуальних здібностей. Це означає, що воно має бути націлене на розвиток здатності дитини отримувати безпосередньо об'єктивне знання про дійсність. Дитина повинна оволодіти способами пошуку істини, а не бути пасивним споживачем інформації. (Мало знати «Що...», слід ще й розуміти, «Чому...» і «Як це застосувати...» тощо). У результаті використання ТРВЗ в освітньому процесі підвищується рівень внутрішньої мотивації дошкільника до процесу отримання знань та рівень системного інтеграційного мислення.

Отже, підбиваючи підсумок, зазначимо, що для успішного здійснення дослідницько-експериментальної діяльності необхідне дотримання таких умов:

- наявність значущої у творчому, дослідницькому плані проблеми;
- уміння вихователя ставити ключові та тематичні запитання;
- практична значущість очікуваних результатів (продукт, колективна робота, газета тощо);
- самостійна робота дітей на занятті та в повсякденній діяльності;
- структурування змістовної частини (етапи, завдання, розподіл ролей тощо);
- використання дослідницьких методів;
- застосування комп'ютерних технологій (для пошуку інформації, спілкування з однолітками, створення кінцевого продукту).

Висновки. Таким чином, під час здійснення спостережень та дослідів у процесі дослідницько-експериментальної діяльності в дошкільника відбувається розвиток елементарної логіки – його вміння висловлюватись послідовно, розумно, керуючись знайомими закономірностями.

Список використаної літератури

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Міністерство освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2008. – 430 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К. : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 1999. – 196 с.

3. Мелашенко К. М. Технологія проектного навчання / К. М. Мелашенко // Завуч. – 2006. – №13(271). – С.12-14.

4. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / [О. Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко та ін.]. – К. : Світич, 2009. – 208 с.

5. Чечель И. Д. Метод проектов, или попытка избавить учителя от обязанностей всезнающего оракула / И. Д. Чечель // Директор школы. – 1998. – №3. – С.11-17.

Наталья Гагарина. Научно-исследовательская деятельность дошкольников: сущность, условия и особенности организации.

В публикации раскрыта сущность учебно-воспитательного процесса, а также описаны условия и особенности его организации в контексте формирования исследовательских умений у дошкольников. Смысловой акцент в статье поставлен на технологиях, которые используются именно в дошкольных учреждениях.

Ключевые слова: дошкольное образование, поисково-исследовательская деятельность, развитие.

Natalia Gagarina. Research and educational activities of preschool children: nature, conditions and characteristics of the organization.

The article reveals the essence of conditions and characteristics of the organization of the educational process in the context of the formation of research skills in preschool children. The technologies, which are used in pre-school educational institutions, are emphasized.

Key words: early childhood education, search and research activities, development.

УДК 372.2:372.32

Л. І. Зайцева

ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ УЯВЛЕНЬ ПРО ОБ'ЄКТИ ДОВКІЛЛЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито сутність поняття «картина світу», охарактеризовано її зміст. Визначено місце уявлень про об'єкти довкілля в науковій «картині світу».

Ключові слова: картина світу, наукова картина світу, образ, уявлення.

Постановка проблеми. Формування у підростаючої особистості наукових знань виступає центральною метою сучасного освітнього процесу. Йдеться про те, щоб особистість ефективно діяльнісно реагувала на соціальні виклики, якими будуть наповнені її майбутня професійна діяльність і життя загалом. Відповідна підготовча робота в цьому напрямі розпочинається уже в дошкільному віці. Під час ознайомлення з довкіллям у дитини слід формувати змістовні знання про об'єкти довкілля та способи практичного функціонування в ньому. Така робота презентуватиме формування початків наукової картини світу, якою дошкільник оволодіватиме у наступних вікових періодах розвитку.